

Bojan Balkovec

VOLILCI IN GLASOVANJE O VIDOVDANSKI USTAVI

Naloga 419 poslancev Ustavodajne skupščine, ki so bili izvoljeni na volitvah 28. novembra 1920, je bila sprejem ustave Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ogledali si bomo odnos med številom glasov, ki so jih prejeli poslanci na volitvah in glasovanjem poslancev o ustavi 28. junija 1921. Kot vir sta nam služila Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvorno skupščino Kraljevine SHS, izvršenih na dan 28. novembra 1920. godine in Ste-nografske beleške Ustavotvorne skupščine, LXII. seja 28. junija 1921.

Zaradi nasprotovanj predlogū za ustavo so poslanci nekaterih strank zapustili skupščino že med debato o predlogu ustave. To skupino so sestavljali vsi poslanci Jugoslovanskega kluba, Narodnega kluba, Hrvatske republikanske seljačke stranke in Komunistične partije Jugoslavije.

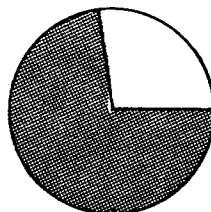
I.

Najprej si bomo ogledali povezavo med številom glasov za poslance in njihovim glasovanjem v Ustavodajni skupščini po pokrajinah.

* * *

V Sloveniji so liste oziroma stranke, ki so dobile poslance, prejele 152.494 glasov. Izvoljenih je bilo 40 poslancev, 14 slovenskih klerikalcev, 9 kmetijcev, 2 narodna socialista, 7 socialdemokratov, 3 demokrati in 5 komunistov. Kako so glasovali poslanci iz Slovenije? Za ustavo je glasovalo 9 kmetijcev in 3 demokrati. Njihove liste so dobile 45.298 glasov. Proti ustavi sta glasovala oba poslanca Narodne socialistične stranke, ki je dobila 3553 glasov in štirje socialdemokrati iz okrožja Maribor—Celje, ki so dobili 14.166 glasov, skupaj 17.719 glasov. Odsotni so bili vsi poslanci Slovenske ljudske stranke, vsi komunisti, dva poslanca Socialdemokratske stranke iz okrožja Maribor—Celje in eden iz okrožja Ljubljana—Novo mesto. Za njihove liste je glasovalo 89.477 volilcev. Socialdemokratski poslanci iz okrožja Maribor—Celje niso glasovali enotno, dva sta bila odsotna, štirje proti ustavi. Njihova lista je dobila 21.249 glasov. Te glasove smo enakomerno razdelili med vseh šest poslancev. Tako smo 7083 glasov šteli k glasovom odsotnih in 14.166 k glasovom poslancev, ki so bili proti. Enakega načina razdelitve glasov med poslance iz istega okrožja, ki so glasovali različno, se bomo posluževali tudi v drugih primerih. V diagramih bomo prikazali le dve skupini glasov. V prvi bodo glasovi za poslance, ki so glasovali za ustavo, v drugi pa glasovi za tiste, ki so glasovali proti oziroma bili odsotni, saj so se tudi slednji na ta način izrekli zoper ustavo.

□ za 45.298 glasov
 ■ proti in odsotni 107.196 glasov

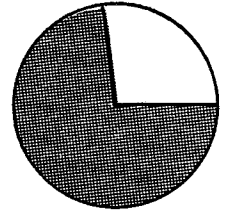
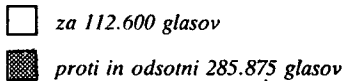

Slika 1: Glasovanje poslancev iz Slovenije glede na število volilcev

70 % volilcev v Sloveniji je podpiralo poslance, ki so bili odsotni oziroma so glasovali proti ustavi, torej so se na ta dva načina negativno izrekli o ustavi. 30 % volilcev pa je podpiralo poslance, ki so bili za ustavo.

* * *

Liste oziroma stranke, ki so v okrožjih Hrvatske in Slavonije dobile mandate, so dobile 398.475 glasov. Volilci so izvolili 93 poslancev. Največ poslancev, 50, so imeli Radićevi republikanci, demokrati 19, radikali 9, komunisti 7, Hrvatska zajednica in hrvatski klerikalci po 3 in pravaši 2. Predlog ustave je podprlo 18 demokratov in 9 radikalov. Njihove liste je podpiralo 108.415 volilcev. Lista Jugoslovanske demokratske stranke v okrožju Virovitica je dobila 4185 glasov. Na tej listi je bil izvoljen Ivan Ribar, ki kot predsednik skupščine o ustavi ni glasoval. Vendar lahko predvidevamo, da bi tako kot ostalih 18 poslancev JDS, tudi on glasoval za ustavo. Tako dobimo 112.600 glasov za liste, katerih poslanci so glasovali za ustavo. 285.875 volilcev je volilo za liste, kjer je bilo izvoljenih 65 poslancev Hrvatske republikanske seljačke stranke, Komunistične partije Jugoslavije, Hrvatske zajednice, Hrvatske pučke stranke in Hrvatske stranke prave, ki so bili 28. junija odsotni s seje Ustavodajne skupščine.

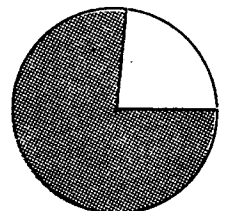
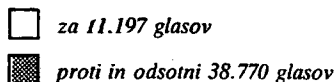

Slika 2: Glasovanje poslancev iz Hrvatske in Slavonije glede na število volilcev

72 % volilcev iz Hrvatske in Slavonije je glasovalo za poslance, ki so bili ob glasovanju za ustavo odsotni, in so na ta način izrazili nasprotovanje ustavi. Proti ustavi ni glasoval nihče, glasovanje za ustavo pa je podpiralo 28 % volilcev.

* * *

V Dalmaciji so dobile poslanske mandate vse liste oziroma stranke, ki so nastopile na volitvah. Po 3 mandate sta dobili Težačka stranka in Hrvatska pučka stranka. Jugoslovanska demokratska stranka, Komunistična partija Jugoslavije, Narodna radikalna stranka, Hrvatska zajednica in lista Anteja Trumbića pa po en mandat. Za ustavo sta glasovala demokrati in radikalni poslanci. Listi teh dveh strank sta dobili 11.197 glasov. Proti ustavi so bili vsi trije poslanci TS in Trumbić. Njihovi listi je podprlo 13.832 volilcev. Ostali trije poslanci, komunist, klerikalec in zastopnik Hrvatske zajednice, so bili 28. junija odsotni. Za te tri liste je glasovalo 24.938 volilcev.

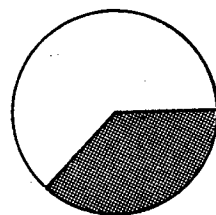
Slika 3: Glasovanje poslancev iz Dalmacije glede na število volilcev

V Dalmaciji je več kot 3/4 volilcev volila poslance, ki so se z glasovanjem proti ali z odsotnostjo z glasovanja negativno izrekli o ustavi.

* * *

Volilci v Bosni in Hercegovini so dali s svojimi glasovi mandate sedmim strankam. Jugoslovanska muslimanska organizacija je dobila 24 poslancev, Savez težaka 12, radikali 11, Hrvatska težačka stranka 7, komunisti 4, hrvatski klerikalci 3 in demokrati 2. Nekateri poslanci JMO, ST in NRS, izvoljeni v istih okrožjih, niso glasovali enotno, zato bomo glasove njihovih list razdelili (podobno kot smo storili z glasovi Jugoslovanske socialdemokratske stranke v okrožju Maribor—Celje). Za ustavo je glasovalo 23 poslancev JMO, 10 radikalov; 2 iz ST in oba demokrata, skupno 37 mož. Za te poslance je glasovalo 184.128 volilcev. Proti ustavi je glasovalo 8 poslancev, 7 iz ST in en radikal. Zanje je glasovalo 33.228 volilcev. Skupino odsotnih je sestavljalo 7 poslancev iz HTS, 3 iz HPS, 3 iz ST, 1 iz JMO in 4 komunisti, skupaj 18 mož. Svoje glasove jim je dalo 81.953 volilcev.

□ za 184.128 glasov
 ■ proti in odsotni 115.181 glasov

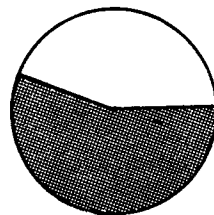
Slika 4: Glasovanje poslancev iz Bosne in Hercegovine glede na število volilcev

Skoraj 2/3 volilcev iz Bosne in Hercegovine je glasovalo za poslance, ki so glasovali za ustavo.

* * *

V Črni gori je bilo izvoljenih 10 poslancev. Komunisti so imeli 4, republikanci in demokrati po 2, radikali in Piletić po enega poslanca. Njihove liste so dobile 27.274 glasov. Za ustavo so bili: oba demokratska poslanca, Piletić in radikal. Na volitvah je njihove liste podprlo 11.792 volilcev. Proti sta glasovala oba republikanca. Za listo Republikanske stranke je glasovalo 4613 volilcev. Odsotni ob glasovanju o ustavi so bili vsi štirje komunisti. Za listo Komunistične partije Jugoslavije je glasovalo 10.869 volilcev.

□ za 11.792 glasov
 ■ proti in odsotni 15.482 glasov

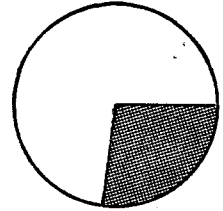
Slika 5: Glasovanje poslancev iz Črne gore glede na število volilcev

Poslance, ki so bili proti ustavi ali odsotni, je volilo 57 % volilcev v Črni gori.

* * *

84.991 volilcev Banata, Bačke in Baranje (Vojvodine) je glasovalo za stranke, ki so v posameznih okrožjih dobile mandate. Skupaj so v Vojvodini izvolili 44 poslancev. Radikali so jih dobili 21, demokrati 10, komunisti 5, Bunjevci 4, socialdemokrati 3 in zemljoradniki 1. Za ustavo so glasovali vsi poslanci Narodne radikalne in Jugoslovanske demokratske stranke. Njihove liste so dobile 61.983 glasov. Proti ustavi so bili poslanci Socialdemokratske in Zemljoradničke stranke. Za njihove liste je glasovalo 4542 volilcev. Poslanci Komunistične partije Jugoslavije in Bunjevačko šokačke stranke so bili odsotni. Zanje je glasovalo 18.466 volilcev.

□ za 61.983 glasov
 ■ proti in odsotni 23.008 glasov

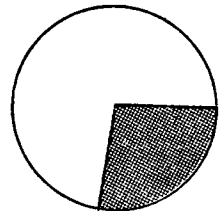
Slika 6: Glasovanje poslancev iz Banata, Bačke in Baranje glede na število volilcev

73 % volilcev v Vojvodini je oddalo svoj glas za poslance, ki so glasovali za ustavo.

* * *

Volilci Srbije v mejah izpred Balkanskih vojn so z 287.064 glasovi izvolili 103 poslance. Narodna radikalna stranka je dobila 41 poslancev, Jugoslovanska demokratska stranka 32, Komunistična partija Jugoslavije in Zemljoradnička stranka po 14, Liberalna in Republikanska stranka po en mandat. Za ustavo so glasovali vsi demokratski poslanci, 40 radikalov in 2 zemljoradnika, skupaj 74 mož. Zanje je glasovalo 207.067 volilcev. Proti ustavi je glasovalo 10 poslancev Zemljoradničke stranke in poslanec Republikanske stranke. Sem pa lahko štejemo tudi glas Stojana Protića, poslanca NRS. V seznamu o glasovanju poslancev o ustavi (Stenografske beleške Ustavotvorne skupštine, LXII. seja, str. 7) je pri njegovem imenu zabeleženo, da ni zaprišežen. Vendar pa lahko predvidevamo, da bi Protić glede na svojo dejavnost v času pripravljanja ustave najverjetneje glasoval proti ustavi. Najverjetneje mu je vodstvo stranke na ta način onemogočilo glasovati. Tako lahko računamo, da je proti ustavi glasovalo 12 poslancev. Svojo podporo jim je dalo 30.090 volilcev. Odsotni so bili vsi poslanci Komunistične partije Jugoslavije, 2 zemljoradnika in liberalec, skupaj 17 mož. Liste, na katerih so bili izvoljeni, je volilo 49.907 volilcev. Glasove za listo Narodne radikalne stranke v okrožju Kruševac smo razdelili med tri poslance, enako tudi glasove Zemljoradničke stranke v okrožju Podrinje.

□ za 207.067 glasov
 ■ proti in odsotni 79.997 glasov

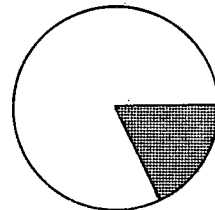
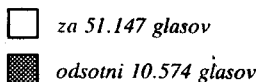

Slika 7: Glasovanje poslancev iz Srbije v mejah izpred Balkanskih vojn glede na število volilcev

72 % glasov volilcev iz Srbije v mejah izpred Balkanskih vojn so dobili poslanci, ki so glasovali za ustavo."

* * *

Na Kosovu, v Metohiji in Sandžaku je 61.721 volilcev glasovalo za liste, kjer je bilo izvoljenih 13 poslancev Jugoslovanske demokratske stranke, 6 Narodne radikalne stranke in 3 Komunistične partije Jugoslavije. Za ustavo so glasovali vsi radikalni poslanci in 12 demokratov. Liste teh 18 poslancev so prejele 51.147 glasov. Proti ustavi ni glasoval noben poslanec. Odsotni so bili vsi trije komunisti in demokrat Bajram iz okrožja Prizren. Zanje je glasovalo 10.574 volilcev.

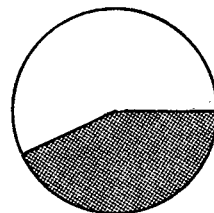
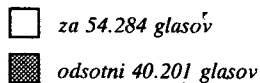

Slika 8: Glasovanje poslancev iz Kosova in Sandžaka glede na število volilcev

83 % volilcev s Kosova in Sandžaka je volilo poslance, ki so glasovali za ustavo. Take večine ni dala nobena druga pokrajina.

* * *

V Makedoniji je bilo izvoljenih 33 poslancev. 15 jih je dobila Komunistična partija Jugoslavije, Jugoslovanska demokratska stranka 11, Narodna radikalna stranka 6 in lista Čenanana Zija 1. Liste, na katerih so bili izvoljeni ti poslanci, so dobile podporo 94.485 volilcev. Za ustavo so glasovali vsi demokrati, radikali in Čenan Zija. Zanje je glasovalo 54.284 volilcev. Proti ustavi ni glasoval nihče. Odsotni so bili vsi komunistični poslanci. Komunistične liste je volil 40.201 volilec.

Slika 9: Glasovanje poslancev iz Makedonije glede na število volilcev

Tudi v Makedoniji je dala večina volilcev (57 %) svoj glas za poslance, ki so glasovali za ustavo.

II.

Liste, ki so na volitvah prejele mandate so dobile 1,455.780 glasov. Vseh oddanih glasov pa je bilo 1,607.171. Razliko 151.391 glasov so dobile liste, ki niso dobile mandatov. Poglejmo si število glasov in mandatov za posamezne stranke in glasovanje njihovih poslancev:

	Glasov	Man- datov	Za	Proti	Odsotni
Demokrati (JDS)	295.635	93	92	—	1
Radikali (NRS)	290.047	96	94	2	—
Radićevi republikanci (HPSS)	230.590	50	—	—	50
Komunisti (KPJ)	180.509	58	—	—	58
Muslimani (JMO)	110.895	24	23	—	1
Slovenski klerikalci (SLS)	58.971	14	—	—	14
Savez težaka (ST)	54.506	12	2	7	3
Zemljoradniki (ZS)	41.244	15	2	11	2
Hrvatska težačka stranka (HTS)	36.847	7	—	—	7
Slovenski kmetijci (SKS)	33.010	9	9	—	—
Hrvatski klerikalci (HPS)	32.726	9	—	—	9
Socialdemokrati (SDS)	31.347	10	—	7	3
Hrvatska zajednica (HZ)	14.598	4	—	—	4
Težačka stranka (TS)	10.636	3	—	3	—
Pravaši (HSP)	7.312	2	—	—	2
Republikanci (RS)	6.582	3	—	3	—
Bunjevci (BŠS)	5.155	4	—	—	4
Zija	4.158	1	1	—	—
Narodni socialisti (NSS)	3.553	2	—	2	—
Trumbić	3.196	1	—	1	—
Piletić	2.405	1	1	—	—
Srbski liberalci	1.858	1	—	—	1
Skupaj	1.455.780	419	224	36	159

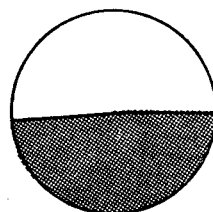
Podobno tabelo o glasovanju poslancev ima tudi Branislav Gligorijević na 110. strani knjige Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919—1929. Gligorijević ima v tabeli upoštevanih 417 poslancev. Ker smo mi glasova Ribarja in Protića šteli k glasovom za oziroma proti ustavi, imamo pri teh dveh po en glas več kot Gligorijević. Razlika je tudi pri odsotnih poslancih, Gligorijević jih ima 158. Pod rubriko pripombe pa navaja, da Ivan Ribar, kot predsednik Ustavodajne skupščine, ni glasoval. Poleg tega Gligorijević navaja tudi drugačne številke poslancev nekaterih strank, npr. HPSS 52 poslancev, SDS 7 poslancev. Posebej upošteva Džemijet, mi pa smo te poslance albanske, turške in muslimanske narodnosti šteli k Narodni radikalni in Jugoslovanski demokratski stranki, ker so bili izvoljeni na njunih listah, poslanski klub pa je bil ustanovljen šele aprila 1921. Podobno šteje Gligorijević skupaj glasove poslancev različnih strank, ki so se združili v skupne poslanske klube.

Kakšno sliko nam dajo rezultati v celi državi? Za ustavo so z nekaj izjemami glasovali vsi demokrati, radikali, muslimani Mehmeda Spahe, albanski, turški in muslimanski poslanci, izvoljeni na listah NRS in JDS, vsi poslanci Samostojne kmetijske stranke in še nekateri drugi poslanci, upoštevali smo tudi glas Ivana Ribarja. Skupaj jih je bilo 224. Dobili so 739.496 glasov, kar je 50,80 % glasov list oziroma strank, ki so imele mandate. Kot navaja Gligorijević na že zgoraj omenjeni strani, je iz Jugoslovanske demokratske stranke za ustavo glasovalo 11 Hrvatov, 3 Slovenci in več Črnogorcev in Makedoncev. Poleg njih je tu še 9 Slovencev iz Samostojne kmetijske stranke, 23 Muslimanov iz Bosne in Hercegovine. Največji del so vsekakor predstavljali glasovi Srbov.

Proti ustavi je glasovalo 11 zemljoradnikov, po 7 socialdemokratov in poslancev Saveza težaka, po trije iz Težačke stranke in Republikanske stranke, oba narodna socialisti, en radikal in Ante Trumbić. Sem smo šteli tudi Stojana Protića, tako je skupno število teh poslancev 36. Med njimi je bilo 6 Slovencev, nekako 5 Hrvatov in 25 Srbov in Črnogorcev. Zanje je glasovalo 104.024 volilcev. To je 7,15 % glasov.

Odsotnih je bilo 159 poslancev. To so bili vsi komunisti, Radićevi republikanci, slovenski klerikalci, hrvatski klerikalci, Bunjevci, pravaši, liberalci, po-

□ za 739.496 glasov
 ■ proti in odsotni 716.284 glasov

Slika 10: Glasovanje poslancev iz cele države glede na število volilcev

slanci iz Hrvatske težačke stranke in Hrvatske zajednice, in nekateri iz drugih strank. Bilo jih je 159. Njihovih glasov je bilo 612.260, kar je 42,05 % vseh glasov. Odsotni so bili predvsem poslanci nacionalno homogenih strank. Zato bomo navedli le približno nacionalno sestavo poslancev Komunistične partije Jugoslavije. Težko je namreč le na osnovi imen in priimkov poiskati Hrvat, Srbe in Črnogorce, problem so tudi Makedonci. Slovencev je bilo 6; 5 jih je bilo izvoljenih v Sloveniji, Lovro Klemenčič pa v okrožju Kumanovo. 2 sta bila Muslimana, 3 Črnogorci, 8 Hrvatov in 39 Srbov.

V Sloveniji (70 %), Dalmaciji (78 %), Črni gori (57 %) in na Hrvatskem (72 %) so dobili največ glasov poslanci, ki so bili proti ustavi ali odsotni. V tej skupini je več poslancev, ki so bili odsotni, kot onih, ki so glasovali proti. V Bosni in Hercegovini (62 %), Vojvodini (73 %), Srbiji (72 %), Makedoniji (57 %) in na Kosovu (83 %) so večino glasov volilcev dobili poslanci, ki so glasovali za ustavo.

Skupno število glasov za poslance, ki so glasovali proti oziroma bili odsotni je 716.284. To je 49,20 % glasov. Tako je bila razlika med glasovi za ustavo in tistimi, ki so bili na oba možna načina proti, 23.212 oziroma 1,59 %.

Upoštevati pa je še treba, da so 151.391 glasov dobile liste, ki so ostale brez mandatov. Ti glasovi niso imeli nobenega učinka. Razen tega se 873.358 volilnih upravičencev ni udeležilo volitev. Udeležba je bila 65 %. Od celotnega števila 2.480.623 volilnih upravičencev jih je preko svojih poslancev glasovalo za ustavo 30 %, 29 % proti, opredelitve 41 % pa ne poznamo.

Zgornji rezultati nam kažejo še enega od pogledov na volitve v Ustavodajno skupščino in glasovanje o ustavi. Število glasov, ki so jih na volitvah prejele posamezne liste, ni imelo nobenega vpliva na glasovanje oziroma na sprejem ustave. Poleg poskusa ugotovitve, kako so volilci prek svojih poslancev glasovali o ustavi, je naše delo zanimiva hipoteza za rezultate referendumov o ustavi.

Summary

• ELECTORS AND VOTING ON THE »VIDOVĐAN CONSTITUTION«

Bojan Balkovec

1,455.780 electors gave their votes for the electoral lists on which were the elected delegates for the Constituent assembly. 419 delegates were to vote on the constitution on the 28th of June 1921. Yet 159 delegates left the assembly before voting. Thus 224 delegates voted for the constitution, including the vote of Ivan Ribar, who as president of the Constituent assembly did not vote, but presumably would have voted for the constitution. Against were 36 delegates, including the vote of Stojan Protić, who was not sworn in, but would — considering his share in preparing the constitution — presumably have voted against. The delegates who voted for the constitution were elected by 739.496 electors which is 50,80 %. 104.024 or 7,15 % electors gave their votes for the delegates who voted against the constitution. The absent delegates were elected by 612.260 or 42,05 % of voters. Altogether 716.284 electors voted for delegates

who were against the constitution or absent. Thus the difference between votes for the constitution and those against or absent was only 23.212 or 1,15 %. In Slovenia (70 %), Dalmatia (78 %), Montenegro (57 %) and Croatia (72 %) those against or absent gained the majority of votes. In this group the absent prevailed. In Bosnia and Herzegovina (62 %), Vojvodina (73 %), Serbia (72 %), Macedonia (57 %) and in Kosovo (83 %) the delegates having voted for the constitution gained the majority of votes. From Macedonia and Kosovo nobody voted against the constitution. In Macedonia the difference in number of votes for delegates for the constitution and those absent was relatively smaller than in other mentioned provinces. This was a consequence of a great number of votes given for the Communist party of Yugoslavia.

The article presents also an interesting hypothesis on the results of the referendum on the constitution.

KRONIKA

Casopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo — »Kroniko«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske krajevne zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovino.

»Kroniko« lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Po izredno ugodnih cenah so na razpolago tudi večinoma vsi starejši letniki revije.

V seriji »Knjižnica Kronike« so doslej izšle naslednje publikacije:

— Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani.

— Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani.

— Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani.

— Sergij Vilfan — Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MEŠTNE HIŠE (1958), 128 strani.

— Peter Vodopivec, LUKA KNAPELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani.